

I napokon, sa stražnje su strane položene dvije sjajne metalne kugle, kao asocijacija na izvor neobuzdane rasplodne moći, daleko od naturalizma. Sažeto bi se moglo reći: moćan je ovaj bik!

Organičnost s kojom drvo raste iz metala i s kojom metalni dijelovi izrastaju iz drveta sugestivna je koliko i nepredvidiva. Kao da ih volumen sam izbija na sastavnicama najveće napetosti i sukoba unutrašnjih sila. Uza svu redukciju forme, blago valovita drvena površina tijela toliko je sugestivna te nas mami da je pogladimo rukom, da osjetimo je li živ...

Skulptura Opus 22 trijumf je sažimanja. Na orahovu jezgru, savršene zaglađenosti, ali i napetosti površine, kao oblatak, savršeno naliježe i prijanja polovica metalne ljuske. Sve plodine prirode i sva elementarna bića sažeta su u tome plodu i tome biću i ogledaju se u njemu. Čini nam se da je u toj skulpturi ostvareno ono kozmičko jaje o kojemu su maštali alkemičari.

I Stošićeva je djelatnost srodna alkemiji. I on miješa različite tvari i stvara nove spojeve, traži "kamen mudraca" i nastoji otkriti tajnu po kojoj je svijet sazdan. Za početak, uvjerio nas je da ne treba apsolutizirati Demokrita: ne živi oblik jedne tvari od smrti druge. Zajedno usklađeni oni stvaraju novi život. Život oblika (La vie des formes).

Summary

Radovan Ivančević: "Addition for Dalibor Stošić"

A sculptor Dalibor Stošić, who got positive critiques and awards, has recently proved himself by the exhibition in Paris and Monaco. Also, he has been invited at the next exhibitions at Nice and Gstaad. Several sculptures created in the last two years, express permanent growth of an earlier indicated ardour in two directions: towards the expressionistic monumentality and the abstract summarization. These two tendencies and possibilities have been exemplary realized in the sculptures "Bull" and "Opus 22".

"Meka" umjetnost u potrazi za "čvrstom rukom"

LJILJANA KOLEŠNIK

Ako pažljivije promotrimo zbivanja na našoj likovnoj sceni u posljednjih nekoliko godina, utvrdit ćemo da se na njoj javlja sve veći broj žena, s nizom vrlo kvalitetnih djela i jasno profiliranim umjetničkim izrazom. Naglašenija prisutnost umjetnica zasad se uglavno čita na kolektivnim izložbama, no valja očekivati da se neće zadržati samo na tome.

Radove njih osam, predstavnica najmlađe generacije, imali smo priliku vidjeti unutar autorske koncepcije Sandre Križić Roban na ovogodišnjem Salonu mladih. To što su odabrane samo žene navelo je određen broj kritičara da izložbu Namjerni dodiri – slučajni odgovori gotovo proglase feminističkom, što je potpuno neutemeljena kvalifikacija koja zahtijeva da se neke stvari načelno razjasne. Prvo, feminističke umjetnosti u nas nije bilo ni sedamdesetih godina, u vrijeme njezine izrazite ekspanzije na evropskoj i američkoj likovnoj sceni, a danas, u posve izmijenjenoj društvenoj situaciji, ima je još manje. Drugo, jedne od osnovnih pretpostavki za razvoj feminističkog idioma u umjetnosti, jakog političkog pokreta za prava žena, koji i umjetnost instrumentalizira u ime svojih ideoloških ciljeva, kod nas također nije bilo - ni tada ni sada. Povezivati stoga ovu izložbu s feminizmom nema nikakva smisla. Uostalom, i sama se autorica postava, u eksplikaciji svoje koncepcije, distancira od bilo kakve podjele umjetnosti na mušku i žensku te od prijanjanja uz bilo koju polemički obojenu programsku projekciju ženstva. Povodi se isključivo za detekcijom zajedničkog senzibiliteta koji povezuje odabrane radove, a okupljajući ih na jednom mjestu želi provjeriti njegovu izdržljivost u odnosu prema ostalim fenomenima naše likovne scene. Promišljenost s kojom je izbor načinjen, naglašena zaigranost i benignost poruka odabranih djela, ne ostavljaju ni najmanju mogućnost razgovora o zastupanju ikakva radikalnog ideološkog stava što podrazumijeva atribut "feministički". Odluka da na jednom mjestu, u sklopu jedne osobne koncepcije, izlažu samo žene, ne znači ništa – na tisućama izložbi do danas (i danas) izlažu samo muškarci, ali nikome ne bi palo na pamet da to iskoristi kao element diskvalifikacije bilo njihovih radova, bilo autorske ideje koja leži u osnovi svake selekcije. Baviti se stoga eventualnim čitanjem izložbe Namjerni dodiri – slučajni odgovori kao svojevrsna pokušaja getoizacije umjetnosti čini nam se nepotrebnim i deplasiranim.

Ako izloženi materijal i priziva neku zajedničku oznaku, druga moguća sintagma, "ženska umjetnost", mogla bi biti prihvatljiva, no uz određena ograničenja. Trebalo bi najprije odbaciti sve njezine negativne konotacije, stavljanje podjednako i djela i umjetnice u posebnu sferu u kojoj je bitan samo spol u svome biološkom određenju, pri čemu se njegove klišeizirane karakteristike (sentimentalnost, liričnost, pa i infantilnost) izjednačuju s vrstom umjetnosti o kojoj je riječ. Oznaka "ženska umjetnost" upotrebljiva je kao *differentia specifica* pomalo difuznog, ali vrlo specifičnog koncepta ženskog umjetničkog izraza samo u slučaju kada podrazumijeva oblikovni senzibilitet koji se, bez radikalizma feminističkog programa i bez njegove gorčine, "meko" i gotovo uvijeno, više aluzijom i alegorijom nego programski-propagandnom porukom, bavi kompleksnim problemom bivanja čovjeka u svijetu života i svijetu umjetnosti, pri čemu ne zaboravlja da je taj čovjek – žena.

No, možda se bolje pozabaviti samim djelima, a problem njihove, u biti socijalne, kvalifikacije ostaviti za neku drugu priliku koja će tome pružiti više povoda.

Već smo rekli da se odabir radova zasniva na detekciji zajedničkih ili bliskih formalnih i svjetonazorskih elemenata. Formalni bi se mogli svesti na sklonost upotrebi trošnih materijala, neuobičajenih formata, kompozicija bez čvrsta gravitacijskog središta, lapidarnoj obradi površine, specifičnim oblicima naracije te odustajanju od klasičnih medija slikarstva ili skulpture u korist instalacija i kombiniranih tehnika. Hotimice neizmjenjeni prirodni materijali (drvo, mahovina, voda) "dodaju" svoj značenjski potencijal semantičkom sloju djela, ali pridonose i njegovoj formalnoj krhkosti, odnosno koncepcijskoj uvjerljivosti. Staza Mirjane Vodopije npr. – "zapriano" platno, zategnuto preko okresanih grana čiju organsku liniju slijedi, smješteno unutar prevelikog okvira od grubo obrađena drveta, ispunjeno nizom linearnih, vrlo osobnih ideograma – jedan je od nekoliko radova smještenih na pola puta

DUBRAVKA LOŠIĆ: Uspavanka

između nađenog i načinjenog, organskog i artifičijelnog koji se nadaju kao međusobno uvjetovane nužnosti. Na izložbi ćemo općenito naći vrlo malo radova koji se doživljavaju teškim i monolitnim, a kada i iskrсну, tada uvijek uključuju element koji naglašeno relativizira njihovu homogenu strukturu (zeleno stakleno "oko" pravokutna bloka Dulibe Mirjane Vodopije, labilna ravnoteža metalnih valjaka Viska ili "vodena jezgra" izvanredno lucidnog Stupa Vlaste Žanić).

Na sadržajnoj razini, individualna simbolika miješa se s eksplicitnim socijalnim konotacijama, bile one vezane uz specifične probleme žene u društvu/umjetnosti ili općenite probleme ljudske egzistencije. Ne izostaju ni aluzije na tradicionalne oblike ženske likovne aktivnosti, pa djela poput Svilenih slika Sanje Šeler ili velikog, izrazito dekorativnog platna Jasne Šukalo asociraju na "ručni rad", na njegovo polagano nastajanje i samozatajnost kreativnog impulsa koji ga prati. Donekle ekstrovertiranu, izuzetno duhovitu varijaciju tzv. "kuhinjske ikonografije"⁴⁴ donose šarmanatna ponešto subverzivna "sušila" Antonije Balić (Lili I i Lili II), a istom narativno-ikonografskom krugu pripada i Uspavanka Dubravke Lošić. Trodjelni panel prekriven stiliziranim ružičastim cvjetovima iz čije reljefne površine izranjaju tri pravokutna zlatnožuta polja s tekstom koji nalazimo na poledini bombonijera, ima nešto od preslađene sentimentalne zavodljivosti soap-opera iz jutarnjih televizijskih termina. Narativnost u službi ironiziranja melodramatske slike ženske emotivnosti balansira ovdje na samoj granici kiča, no rad je pošteđen sudbine loše društvene kritike zahvaljujući prije svega svojoj neprikrivenoj grotesknosti. Određena dvojnost prati i instalaciju Lidije Šeler pod nazivom **Blow up**. Amorfna masa zgužvana papira duž stepenica galerije nalazi okosnicu i uporište pomalo paradoksalno u linearnoj, žičanoj strukturi na zidu uz koji je prislonjena. Njezina izuzetna krhkost i zavodljiva trenutačnost u potpunoj je suprotnosti s velikim dimenzijama i prividnom voluminoznošću, čiju varljivost otkriva već samo prolaženje kraj instalacije koje nužno uzrokuje dodir i promjenu. Zaigranost i taktilni, prije no vizualni, doživljaj cjeline podsjeća pomalo na ranije radove Vesne Popržan, što nas navodi na pomisao da bi upravo ova generacija umjetnica, oslanjanjem na iskustva svojih prethodnica, mogla uspostaviti nov oblik kontinuiteta ženskoga umjetničkog izraza u nas.

Sve karakteristike koje se u tradicionalnoj likovnoj kritici pripisuju umjetničkim djelima žena: senzualnost, krhkost, vezanost uz cikličke tokove prirode, naglašenu manualnost izvedbe, čak određenu površnost, ove mlade umjetnice okreću u svoju korist i specifičnom kombinacijom racionalnosti i intuitivnosti stvaraju niz nepretencioznih, zanimljivih djela. Njihova izrazita duhovitost i ironičnost, pomak s analitičkog na senzualno, s refleksije na užitek, pridonosi konzistenciji izložbe u cjelini, transformirajući njezinu idejnu koncepciju u sastavni dio svoga sveobuhvatno ženskog imagea.

Možemo se stoga složiti s tezom implicite iznesenom u tekstu kataloga da glasnija pojava "ženskog elementa" na našoj likovnoj sceni nije samo trenutačno aktualna i prolazna pojava. Skloni smo čak tvrditi kako je riječ o uspostavljanju autentičnoga "ženskog pisma" na razini cijele jedne generacije umjetnica. Ono na svu sreću nije homogeno, niti počiva na zajedničkom likovnom programu bilo koje vrste, ali ima jasne konture i odlikuje se samosviješću koju nije moguće poreći.

Za "stanje duha" u našoj oficijelnoj umjetnosti zanimljivo je, međutim, jedno od mišljenja koje se moglo čuti na otvorenju izložbe. Njime se, napose aludirajući na djela bliska skulpturi, izražava zdvajanje nad sve većim brojem umjetnica "koje će očito sljedećih deset godina raditi istraživanja kreativnih mogućnosti medija pamuka, svile i ostalih trica". Ma koliko ta primjedba sadržavala sarkazma i poklapala se s općeprihvaćenom predodžbom o ženskoj nekompetentnosti za rad u "teškim" materijalima, vjerujemo, upravo na temelju ove izložbe, da se negdje u nekom ateljeu, u nekom od gradova, krije uza sve "meke" i barem jedna "čvrsta" ruka naše potencijalne Susan Solano koja će uspješno demantirati još jednu od niza zabluda gorljivih zagovornika spolne (ne)djeljivosti umjetničke djelatnosti.

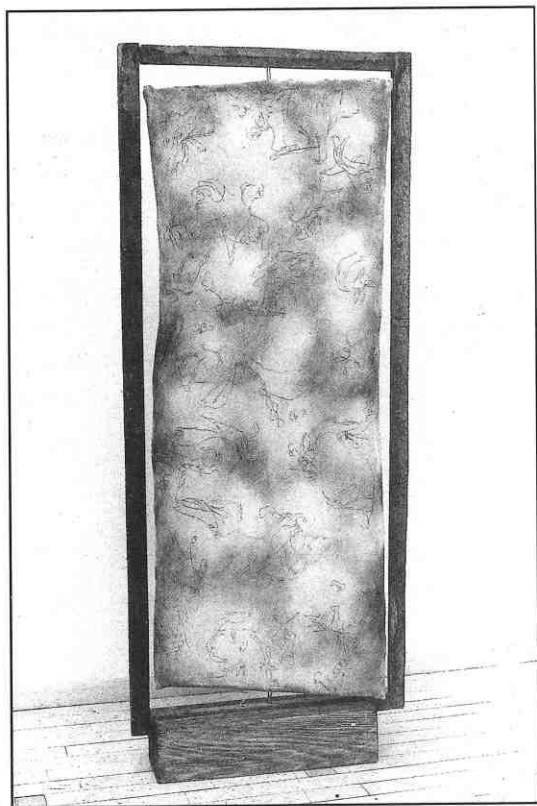
Bilješka:

* Termin, čije autorstvo ostaje neizvjesno, nastaje oko sredine prošlog desetljeća zahvaljujući trogodišnjem projektu anonimnih engleskih umjetnica pod nazivom "Portrait of an Artist as a Housewife".

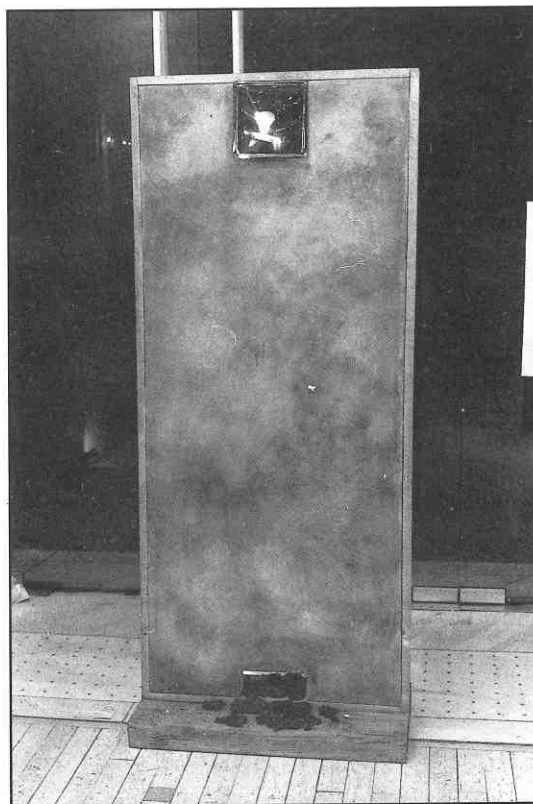
Summary

Lijljana Kolečnik: "Soft" Art in Search of a "Firm Hand"

If we observe more closely the events on Croatian art scene in the last several years we shall find out an appearance of a larger number of women, with a series of the works of high quality and clearly profiled artistic expression. So far, more emphatic presence of woman artist has been mostly read at the collective exhibitions, but it is likely not to be retained within this scope. We may have seen the works of these eight woman representatives of the youngest generation at the annual exhibition of the Youth Salon. The fact that only women were chosen has misled a certain number of critics to proclaim almost immediately the exhibition "Intentional contacts - incidental answers" a feminist one, what is completely an unjustified qualification. The author of conception follows mainly the detection of mutual sensibility which connects the selected works, and gathering them in one place she wants to check their endurance in relation to the rest of phenomena of croatian art scene.

MIRJANA VODOJIA: Staza

MIRJANA VODOJIA: Duliba